

انواع تصویرگری در کتاب‌های کودک

○ پاتریشیا سیانسیولو
○ فاطمه زمانی

و مهارت او در به کارگیری ابزارها و تکنیک‌ها، اشاره کرد. خوشبختانه، ما در دوره‌ای هستیم که ارزش تصویرگری، به خوبی مشخص شده، به شکل حیرت‌انگیزی، از قدرت خلاقیت برای تصویرگری کتاب‌های کودکان استفاده می‌شود. هنرمندان، به سرعت سنت‌ها را می‌شکنند، نوآوری می‌کنند و سبک‌ها و طرح‌های مستقل و جدیدی را ارائه می‌دهند. تعداد قابل ملاحظه‌ای از آنان، آزادانه صحبت می‌کنند و برای انجام کارهای عامه‌پسند تسلیم فشار نمی‌شوند. آنان هم از شیوه‌های مرسوم و سنتی و هم از سبک‌های غیرسنتی و جدید بهره می‌گیرند.

طرح‌ها و ایده‌های هنرمندان هنرهای زیبا، در سبک هنری تصویرگران تأثیر دارد. در حقیقت، هر سبک هنری، نشان‌دهنده و معرف هنرمندان معروفی مثل ونسان ون‌گوگ، پابلو پیکاسو، لئولونی و دیگران است. آثار گرافیکی، از نتیجه تلاش نقاشانی بهره می‌گیرد که به سوی هنرهای انتزاعی حرکت می‌کنند و به این ترتیب است که تصویرگران کتاب کودک تا حد زیادی، تحت تأثیر رشد و تکامل هنر نقاشی هستند.

در تصاویر کتاب‌های کودکان، سلیقه‌های مختلفی دیده می‌شود و هنرمندان، از سبک‌های گوناگون مثل تمثالی (representationalism)، کوبیسم، امپرسیونیسم و غیره استفاده می‌کنند، اما به نظر نمی‌رسد که هیچ کدام بر دیگری برتری داشته باشند. هر چند که در آن‌ها حرکت خوبی به سوی وحدت سبک و تکنیک‌های مدرن به چشم می‌خورد. ارزش و اهمیت تصاویر کتاب‌ها به چگونگی شکل‌ها، ترکیب رنگ‌ها، ایده‌ها، تجربیات و سبک هنری تصویرگر بستگی دارد. اهمیت هر کتاب نیز به جایگاهش در ادبیات کودکان، زیبایی تصاویر و میزان لذت و سرگرمی کودکان از دیدن آن‌ها وابسته است. با این وجود، باید تلاش‌های وسیع‌تری صورت گیرد و خلاقیت‌ها بیشتر پرورش یابند.

وقتی کتاب با طرحی زیبا و تزیینی خوب، در دسترس کودکان قرار گیرد، تعداد بیشتری از آن‌ها را به خود جذب می‌کند و این اتفاق زمانی می‌افتد که ناشران، صرفاً به بازار فروش و سود خود فکر نکنند. اگر کودکی کتابی را با تصویرگری جذاب و جالب بخواند، یاد می‌گیرد که از تصاویرش هم به‌طور جداگانه لذت ببرد و بیشتر به مطالعه علاقه‌مند شود. بعضی از معلمان و هنرمندان، اعتقاد دارند که کودکان، به شکل ناخودآگاه یاد می‌گیرند از هنرهای زیبا لذت ببرند و هارمونی، ریتم، زیبایی و هماهنگی بین رنگ‌ها و اشکال را درک کنند.

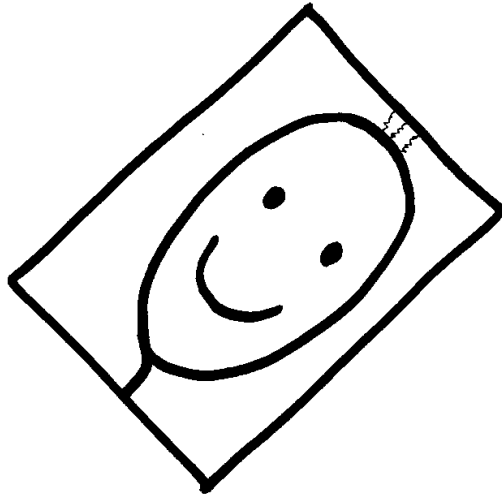
«ماریکا براوان» اعتقاد دارد که اگر کودکی عادت کند صفحات طراحی شده زیبایی را در کتاب‌های تصویری ببیند، به شکل زنجیروار، شکل‌های متفاوت و جالبی در ذهنش تداعی می‌شود و این روند تا بزرگسالی ادامه می‌یابد. او می‌گوید: سلیقه کودک، از دیدن اشیایی شکل می‌گیرد که در طول ساعت‌های بیداری دیده

هنر در کتاب‌های تصویری معاصر، باید همه چیز را به راحتی و بدون قید و بند، به کودکان بگوید تا خواننده به آسانی و آزادانه، نوشته‌ها و تصاویر کتاب را درک کند و مطالبش را بفهمد. یوری شول ویتز (Uri Shulevitz)، عضو انجمن تصویرگران و هنرهای گرافیکی آمریکا می‌گوید که او معمولاً به جای آن که چیزی را با دقت بیان کند، می‌کوشد انگیزه‌های در کودکان به‌وجود آورد و آن‌ها را تشویق کند که در جریان مطالعه، حضور فعالی داشته باشند و تصورات و رویاهای خود را به کار گیرند. او تأکید دارد که با این روش، خوانندگان ذهنی خلاق پیدا خواهند کرد و دیگر منفعل و بی‌تفاوت نخواهند بود. خوشبختانه، تصویرگران کتاب کودک، ایده‌های خود را به شیوه‌ای مناسب به خواننده منتقل می‌کنند، به طوری که او را تحت فشار نگذاشته، باعث ناراحتی‌اش نشوند.

در سال‌های اخیر، طرح‌های خلاق و تصویرهای ابتکاری و خوبی در بسیاری از کتاب‌های کودکان چاپ و منتشر شده است. البته، باید توجه داشت که تصویرگر کتاب کودک نباید خارج از متن حرکت کند؛ زیرا این کار، هدف اصلی کتاب را که خواننده شدن آن است، ناکام می‌گذارد. بنابراین، تصاویر باید به شیوه مناسبی کمک کنند تا پیام نویسنده، بهتر رسانده شود و البته، این بدان معنا نیست که شخصیت تصویرگر نادیده گرفته می‌شود یا در خدمت نویسنده قرار می‌گیرد؛ بلکه این کار باعث می‌شود که استعداد و توانایی تصویرگر، همگام با قدرت خلاقیتش، به کار گرفته شود. او متناسب با علاقه خود، نوع ادبی خاصی را برای تصویرگری انتخاب می‌کند و می‌تواند با هر سبک و شیوه‌ای که دوست دارد و با هر وسیله‌ای که می‌خواهد، برای داستان مورد نظرش تصویرگری کند.

سبک و سیاق هنر تصویرگری، مانند سبک نوشتن، کیفیتی پیچیده و غیرقابل بیان دارد و تحت تأثیر موضوع و حالت داستان، سن خواننده و تصور تصویرگر از وضعیت و شرایط او، قرار می‌گیرد. هر چه سن کودک کم‌تر باشد، سبک هنری باید گویاتر و واضح‌تر شود و هنرمند در استفاده از فضاها، ترکیب‌بندی رنگ‌ها و به کارگیری خط‌ها و شکل‌ها محتاط‌تر عمل کند. اگر تصویرگر، کودکان را فقط موجوداتی شیرین و معصوم تصور کند و مایل باشد که روش کار خود را به سبب کوچکی آن‌ها ساده کند، طرز تفکرش در تمام کارهایی که انجام می‌دهد، به‌وضوح نمایان خواهد شد و برعکس، اگر او برای خوانندگان کم سن و سال احترام قایل شود و اعتقاد داشته باشد که آن‌ها از هوش و ذکاوت کافی برای درک تصاویر برخوردارند و در کارش دقت بیشتری به خرج دهد، موفقیتش در کارها به خوبی مشهود خواهد بود.

علاوه بر این، عوامل دیگری هم بر سبک کار تصویرگر اثر می‌گذارد که از میان آن‌ها می‌توان به شخصیت، استعداد و خلاقیت هنرمند، ابزار مورد استفاده‌اش

که با هدف و شخصیتش هماهنگی دارند، انتخاب می‌کند.

کوبیسم (Cubism)

نقاشی کوبیسم از تصویر انسان، منظره و گیاهان با لبه‌های صاف یا منحنی و قطعات سازنده و رنگارنگ تشکیل شده است. به طور کلی، کوبیسم به معنای مکعب‌سازی و استفاده از اشکال هندسی است. این سبک از نقاشی، ترکیبی از ارکان مجزا با رنگ‌های متفاوت برای مشخص کردن نقاشی است. پل سزان، ژرژ براک و برین وایلد اسمیت اصول کارشان بر پایه کوبیسم است و با بررسی کار آن‌ها متوجه می‌شویم که چقدر ساختار کارشان سازمان یافته و منظم است. ایده اساسی این ساختار، آن است که هنرمند احساس می‌کند در نقاشی‌اش باید نظم دوباره‌ای به اشیا ببخشد تا بتواند احساس خود و ذوق زیبایی شناختی‌اش را بیان کند. بنابراین، کوبیسم شکلی از اکسپرسیونیسم است.

بیشتر هنرمندان کوبیسم در کارهای‌شان از زمینه‌های قهوه‌ای و خاکستری و گاهی از آبی و زرد و صورتی استفاده می‌کنند. اهمیت نقاشی کوبیسم، اغلب در ساختار آن و در شیوه‌ای است که شکل‌ها در کنار هم کشیده می‌شوند و رنگ‌ها به ندرت اهمیت خاصی دارند. «وایلد اسمیت» کوبیسم را در یک شکل قابل قبول، به کودکان معرفی کرده است و پل راند، در کتاب‌های خود، با استفاده از رنگ‌های روشن، کودکان را به شناخت دنیای اطراف‌شان تحریک می‌کند.

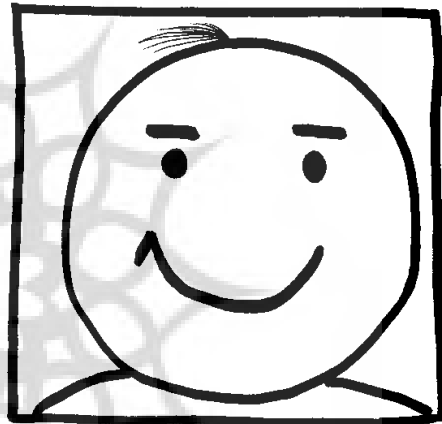
کلاژ (Collage)

کلاژ شکلی از کوبیسم ترکیبی است و پیکاسو و ژرژ براک، از صاحب‌نامان این سبک هستند. کلاژ از مواد غیرنقاشی تشکیل می‌شود که کشیدن خطوطی در کناره‌های سطوح چسبیده به کاغذ، آن را تکمیل می‌کند. کلاژ نوعی اکسپرسیونیسم است و جک کیتس و لئولینی، از معروف‌ترین هنرمندان معاصر این سبک برای کتاب‌های کودکان هستند. کیتس، تصویرگر کتاب «روز برفی»، به سبب استفاده از رنگ‌های متفاوت و ترکیب زیبا و جذاب در تصاویرش، برنده مدال «کالدکات» شد. او در نقاشی‌های این کتاب از کاغذ دیواری، تور ماهیگیری، پنبه و چیزهای دیگر استفاده کرده است. کلاژی که لئولینی، در کتابی تحت عنوان «فردریک» انجام داده، برای استفاده در کتاب‌های کودکان بسیار مناسب است زیرا طرح‌های او بسیار ساده‌تر از طرح‌های کیتس است و مانند تصاویر کیتس، به جزئیات نمی‌پردازد.

هنر امپرسیونیستی (Impressionistic Art)

امپرسیونیست‌ها به رنگ، روشنی، نور و ظرافت تصاویر اهمیت می‌دهند و دوست دارند ایده‌های‌شان را با استفاده از رنگ‌های از هم‌پاشیده (broken color) بیان کنند. آنان اغلب نقطه‌ها و خط تیره‌های کوتاه رنگی را در فاصله‌های بسیار نزدیک به کار می‌گیرند و تصاویر آنها بر حالت مرتعش و لرزان از چیزهای زنده و غیرزنده تأکید دارد و با ترکیب رنگ‌ها، سایه‌های زنده و لرزانی به وجود می‌آورند. بیننده، به سرعت، در تصاویر امپرسیونیستی کتاب‌های کودکان، متوجه گونه جدیدی از هنر می‌شود که خالی از تشریفات است و نقش‌هایش با خطوط تفکیک یافته و جداگانه تصویر می‌شود. به نظر نمی‌رسد که در این سبک، به خود اشیا توجهی شود؛ بلکه تصویرگر آنها را همان‌طور می‌کشد که حس‌شان می‌کند. او با نگاهی آبی به شیء، تجسمش می‌کند و گذرا از روی آن رد می‌شود. نقاشی‌های امپرسیونیستی را باید از فاصله دور و با چشمان نیمه باز تماشا کرد؛ چرا که اگر کسی از فاصله نزدیک به آن‌ها نگاه کند، فقط نقطه‌ها یا خطوط کوتاهی را می‌بیند که نقاش به کار برده است.

آثار ونسان ون‌گوگ، پیسارو و سزان نمونه‌ای از این سبک است. در زمینه کتاب‌های کودکان نیز رابرت لوئیس استیونسون (Loues Stevenson)

است.

یک تصویر می‌تواند راه‌های جدیدی برای خوب دیدن به ما نشان دهد و نگاه ما را تیزتر و توجه‌مان را نسبت به طبیعت و انسان عمیق‌تر کند. یک کار هنری باید بتواند بیننده را متوقف و او را وادار به دقت و بازیابی کند. انتخاب سبک هنری، به سلیقه شخصی برمی‌گردد و هنرمند باید حافظه‌ای خوب، چشمی تیز برای دیدن جزئیات و احساسی قوی برای بیان آن داشته باشد.

هنرمند باید واقعیت‌ها را با زبان خودش، به شکل تصویر و رنگ بیان کند و با استفاده از تکنیک‌های تصویری، طبیعت و واقعیت‌ها را به راحتی و سادگی بر کاغذ بیاورد. سبک‌های مختلف هنری، متناسب با تصورات، تلاش‌ها و احساسات هنرمندان شکل می‌گیرد. در این‌جا بعضی از سبک‌های هنری مورد استفاده در کتاب‌های مختلف را معرفی می‌کنیم:

هنر تمثالی (Representational Art)

هنرمند با استفاده از توانایی‌اش یک اتفاق یا حادثه را درست به همان شکل که باید طرح می‌کند و به شکلی متفاوت با عکاسی، فقط نکات مهم را به تصویر می‌کشد. در این سبک از نقاشی، احساسات به طور آبی، بدون واسطه و مقدمه‌چینی بیان می‌شود و خطوط اصلی و طرح کلی کار به طوری دقیق است که بیننده فکر می‌کند صحنه را از نزدیک می‌بیند. هر چند که برای هنرمند، تغییر شکل دادن به میزان محدودی مجاز است می‌تواند آزادانه با رنگ‌ها و خط‌ها بازی کند.

هنرمند رئالیست نسبت به شکل و ظاهر اشیا دقیق‌تر است ولی باید به خاطر داشت که دیدگاه هر فردی نسبت به یک شیء خاص، با دیگری متفاوت است و هر یک از ما آن را به شیوه خودمان بررسی و تفسیر و بیان می‌کنیم. تصویرگر، ایده‌هایش را براساس تجربیاتش و نیز با توجه به متن، شکل می‌دهد و آن‌هایی را

Robert) با به کارگیری این سبک در تصاویرش و استفاده از خطوط رنگارنگ، رنگ‌های تند و روشن، پر کردن زمینه کار، گل‌های زیبا و مختلف و در کنار هم قرار دادن تصاویر در یک مجموعه، توجه مخاطبان را جلب می‌کند.

Pointilist

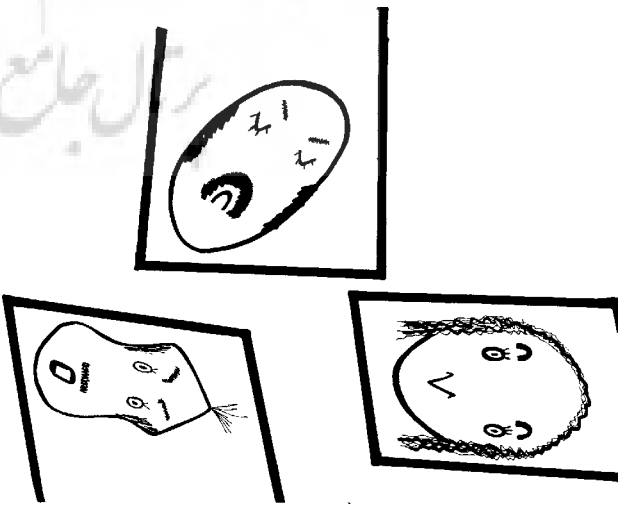
تصویر، در این سبک که گونه‌ای از نوامپرسیونیسم است، از نقطه‌های مساوی و بدون ظرافت رنگی تشکیل می‌شود و پس از این که چشم، رنگ‌ها را با هم مخلوط می‌کند و به موضوع شکل می‌بخشد، طراحی دقیق تصاویر آغاز می‌شود.

کارهای ماهرانه جورج سورا (Georges Seurat)، مثال‌هایی از ترکیب رنگ‌های اصلی و کار با این تکنیک است. میروسلاو ساسک (Sasek Miroslav) نیز از این تکنیک در سری کتاب‌های راهنما برای کودکان استفاده کرده و منظره‌هایی را از شهر لندن و پاریس و شلوغی این شهرها، به تصویر کشیده است. او عصر یک روز تعطیل را که کودکان مشغول بازی فوتبال یا بیس‌بال و جمعیتی در استادیوم مشغول تماشای آن‌ها هستند، در کتاب‌هایی با عنوان: این‌جا پاریس است، این‌جا لندن است، این‌جا نیویورک است، به تصویر کشیده.

Folk Art

هنرهای معاصر، آن‌قدر جهانی شده‌اند که دیگر برچسب هنر فرانسوی، انگلیسی و روسی به آن‌ها نمی‌چسبد. با این همه، ممکن است که ملتی به دلیل داشتن شرایط فرهنگی خاصی، بر سبک هنری هنرمندانش تأثیر بگذارد. هر کشوری فرهنگ عامه (فولکلور) خود را دارد؛ اما به طور کلی فولکلور شکلی از هنر است و به نقاشی‌هایی فولکلور گفته می‌شود که با کمک طرح‌های جدید و مدرن، حالت احساسات و طرز تفکر گروهی از اجتماع را بازمی‌تاباند که دارای فرهنگ خاصی هستند. تصاویری که با این شیوه در کتاب‌ها آورده می‌شوند، نشان‌دهنده اعتقادات مردم‌شان است.

بورکرت (Nancy Ekholm Burkert) در کتاب مصور Nightingale نوشته هانس کریستین آندرسن، با شیوه‌ای زیبا، تصاویری کشیده که یادآور مناظر چین قدیم است و جوایز ادبی مختلفی را نصیب خودش کرده. نمونه دیگری از به کارگیری این سبک، کتاب Tico and Golden Wings است که براساس سنت‌ها و اعتقادات مردم هند داستان پرنده‌ای است که پرهای طلایی‌اش را برای شادی و خوشحالی نیازمندان هدیه می‌دهد. این کتاب، توسط هنرمند با استعداد،

لئولیونی، نوشته و تصویرگری شده است.

هنر کارتونی (Carton Style Art)

هنر کارتونی، ممکن است به عنوان شکلی از هنر اکسپرسیونیست معرفی شود. هنرمندان کارتونیست، مانند دیگر هنرمندان اکسپرسیونیست، طرح کلی کار را همراه با طنز و شوخی و نمایش احساسات ارائه می‌دهند. دو ویژگی خاص سبک کارتونی که باعث خنده یا حناقل، نشستن لبخند کم‌رنگی بر لب‌های خواننده و بیننده می‌شود، ناهماهنگی و ناسازگاری شخصیت‌ها با یکدیگر و با شرایط پیرامون‌شان است. دکتر گیزل (Theodour Seuss Geisel)، هنرمندی معروف در زمینه نقاشی کارتونی و نویسنده داستان‌های طنز و سرگرم‌کننده کودکان است. او در یکی از کتاب‌های خود، به نام «هورتون از تخم بیرون می‌آید»، فیلم کوچولویی را به تصویر کشیده که خوانندگان را به خنده می‌اندازد او با خلاقیت خود، تصاویر شگفت‌انگیزی را به وجود آورده است. هورتون در لانه کوچکی بر شاخه درختی نشسته و گیج و متحیر و وحشت‌زده به نظر می‌رسد. منتظر مادرش است تا برایش غذا بیاورد. نشان دادن این صحنه که فیلی نوک شاخه درختی، در جنگلی که درخت جزئی از آن است، نشسته و این جنگل، متعلق به جزیره‌ای و جزیره در اقیانوسی است و فیلی، پروازکنان برای نمایش در سیرکی می‌رود... باعث سرگرمی و لذت کودکان می‌شود. در این سبک، هنرمند برای نمایش ناهماهنگی و ناسازگاری در نقاشی، از شیوه‌های خاصی مثل بزرگ‌نمایی و غلو بیش از حد و کشیدن تصاویر بی‌معنی و نامعقول استفاده می‌کند.

عکس Photography

تربیدی نیست که از عکس هم می‌توان به عنوان تصویر، در کتاب‌ها استفاده کرد؛ ولی مسئله مورد توجه، این است که آیا عکس می‌تواند به عنوان یک کار هنری در کتاب‌های مصور جای داشته باشد یا نه؟ عده‌ای از عکس، به عنوان یک سند غیر شخصی بیانگر حقایق مختلف استفاده می‌کنند که برای ملموس‌تر کردن نوشته‌ها یا واضح‌تر کردن عبارات به کار می‌رود. هر چند عکس بیانگر تصورات شخصی و برگرفته از خلاقیت‌های ذهنی، برای توصیف تجربیات ذهنی و احساسی نیست اما می‌تواند برای به تصویر کشیدن مطالب یک کتاب یا نوشته به کار گرفته شود. البته معمولاً وقتی که می‌خواهیم خواننده به جزئیات موضوع توجه بیشتری داشته باشد از تصاویر سایه‌نما (ضد نور) استفاده نمی‌شود. پس زمینه نیز در عکس بستگی به موضوع دارد و البته، خوب است که رنگ پس‌زمینه، در تضاد با رنگ شیء مورد عکاسی باشد و برای یک شیء تیره رنگ، از پس زمینه روشن استفاده شود و برعکس.

معمولاً کسی که برای تصویرگری داستانی از عکس استفاده می‌کند، بر اجزای مهم عکس تأکید دارد و به عنوان مثال، برای نشان دادن تأکیدش، نور را بر قسمت مورد نظر متمرکز می‌کند. گاهی هم برای معرفی حیوانات، از عکاسی استفاده می‌شود و پس از این که عکس، بر موضوع مورد نظر متمرکز شده آن را در پس‌زمینه‌ای محو قرار می‌دهند تا جزئیات، مورد توجه قرار نگیرد. نسبت به دیگر شیوه‌های تصویرگری، تعداد کمی از کتاب‌های کودکان، با عکس تصویرگری شده که اغلب آن‌ها هم خبری و علمی است.

سبک‌های هنری، متناسب با نظم و آرایش خطوط و رنگ‌های‌شان مشخص و شناخته می‌شوند. شیوه‌های مختلفی از هنر، توسط هنرمندان طراح، برای کمک به گوینده و نویسنده، پیشنهاد و ارائه می‌شود که ما به مهم‌ترین آنها اشاره مختصری داشتیم.

انتخاب سبک تصویرگری، به عوامل مختلفی از قبیل چگونگی محتوا، متن و حالت داستان، سن خواننده، درک هنرمند از چگونگی شرایط خواننده، خصوصیات هنرمند قدرت خلاقیت او و ابزار وسایلی که برای کارش به کار می‌برد و همچنین، مهارت و استادی او در استفاده از این ابزارها بستگی دارد.